

TÓTH KÁROLYNÉ
Gávavencsellő

Napközi csoportom kulturális nevelése

Falun élek. Napközi csoportomban harmadik és negyedik osztályos tanulókkal foglalkozom, többségükben olyan gyermekekkel, akiknek szülei kétkezi munkával keresik kenyerüket. A családlátogatásaim során végzett környezettanulmány és a szülőkkel folytatott beszélgetéseim arról győzték meg, hogy a szülők nagy része nem tudja gyermekei szellemi fejlődését úgy segíteni, hogy az megfeleljen szocialista társadalmunk mai igényeinek.

A sokrétű, nehéz napközi otthoni munkában ezért kiemelt területként foglalkozom a kulturális neveléssel.

A napközi otthonnak ezért minden olyan kínálkozó lehetőséget meg kell ragadnia, amely a rábizott gyermekek kulturálódását elősegíti. A kulturális neveléssel felkeltjük bennük az önművelés igényét, s eközben formálhatjuk környezetükhöz való esztétikai viszonyulásukat is. A napközi otthoni munka egész folyamatát átszövi a kulturális nevelés. Nincs olyan kötött vagy kötetlen foglalkozás, amely során ne tehetnének e nemes cél érdekében valamit.

A *Kincskereső* a kulturális nevelés kincsháza, hiszen a gyermekek számára készült irodalmi, művészeti, kulturális folyóirat. Ha felhasználjuk munkánkban, valóban kincset, a szellemi gazdagságot nyújthatjuk tanulóinknak.

Hogyan használom a napközi otthoni munka egész folyamatát átszövő kulturális nevelésben, azt az alábbi alcímek köré csoportosítottam:

I. A gyülekezési idő alatti tevékenység során

II. A tanulás folyamatában

III. A tanuláson kívüli szervezett foglalkozásokon

I. A napközi otthonba a gyermekek különböző időben érkeznek. A tanulás kezdetéig nem ülhetnek tétlenül. Az unalom, a semmittevés fásasztó, fegyelmetlenséghez vezet. A gyülekező gyerekek számára életkoruknak megfelelő játékokat, könyveket, folyóiratokat biztosítunk. A gyermekek szívesen *kézbe veszik* a *Kincskeresőt* is. Vonzza őket az esztétikus borító, megnézik a hátoldalát, amely mindig más, mindig újat tartalmaz, *átlapozzák*, hiszen annyi kép van benne, *elolvasnak belőle* egy rövidebb verset, vagy éppen *rajzolásra ibletli őket*.

II. *Motiváló hatást érhetünk el vele* a tanulás megkezdése előtt: „Aki a leghamarabb sikeresen végzett feladataival, annak odaadom, és olvashat belőle egy érdekes történetet!” Ez az indíték fokozza a gyermekek munkakedvét és tanulási készségét.

A tanulás során mindig felhívom a figyelmet azokra a *segédeszközökre*, melyek a leckék sikeres elvégzéséhez feltétlenül szükségesek (térkép, mértékegység-táblázat, helyesírási szótár stb.), de ha a megtanulandó anyaghoz kiegészítő irodalom található a *Kincskeresőben*, vagy könyvekben, úgy azt is ajánlom. Pl.: Az Eger ostroma című olvasmányhoz, a *Kincskeresőből* Lengyel Dénes: „Az Egri csillagok nyomában...” című írására hívtam fel a tanuló figyelmét. Így nevelhetem őket arra, hogy a könyvben vagy folyóiratban ne csak a szórakozás pusztá eszközét lássák, hanem a kulturálódás legegyszerűsebb forrását.

Ezzel *fejlesztjük* egyrészt a *gyermekek önművelési készségét*, másrészt, *megakadályozzuk vele a verbális tanulást*, mert a „plusz” ismeretet be kell építeniük eddigi ismereteik rendszerébe. Felbecsülhetetlen támogatást jelent ez a gyermekek iskolai előrehaladásához, és segíti szellemi életük sokirányú kibontakozását.

Tanulás közben egy bizonyos idő elteltével a gyermekek összpontosító képessége csökken, nyug-

talanok, izegnek-mozognak. Ilyenkor *aktív pihenésként* – mely lehet frissítő torna, éneklés stb. (esetenként más és más) – szoktam néha egy érdekes mondókát, vagy egy mulatságos verset felolvasni. Pl.: a Kincskereső januári számából a következőt:

*„Ha bemegyek a bableves csárdába,
Ott mulat a krumplives bújába,
Túrós csusza összeveri bokáját,
Mákos csusza megöleli babáját.
Krumplicsuspajz lipity-loty;
Kelkáposzta kapaszkodj!
Csirkepörkölt a legjobb a világon.”*

Jót neveltünk, el is mondtuk néhányszor, s a gyermekek frissebben tanulhattak tovább.

Számonkéréskor azok a gyermekek (továbbadják egymásnak a folyóiratot, vagy saját példányukat olvassák) mondják fel az anyagot először az egész csoport előtt, akik az ajánlott irodalomból is hozzáolvastak (jó időbeosztással tanultak és volt idejük átböngészni), így a többi gyermek is kiegészítheti ismereteit, s ugyanakkor kedvet kaphat hozzá, hogy szabad idejében ő is elolvassa. Nagy gondot fordítok arra, hogy a felmondott tananyag (és minden alkalommal, amikor a gyermek beszél, ír), vagy az elkészült fogalmazás nemcsak tartalmas, de nyelviileg is helyes és szép legyen. Mindig hivatkozom és hivatkoznak a gyermekek is *Illyés Gyula* következő mondatára, melyet a Kincskereső Édes anyanyelvünk című rovatában olvastunk: „Szépen az ír és beszél, akinek sikerül még a bonyolult gondolatait is egyszerűen és világosan előadni.” (Ez az *idézett betekintés olvasható volt a faliújságon is.*)

III. Heti értékelés

A nevelői beszélgetésekkel egybekötött heti értékelések is lehetőséget nyújtanak kulturális nevelésre. A heti célkitűzéseket tanév elején a munkaterv készítésekor konkrétan meg kell tervezni. Nagyon sokszor találók ebben a folyóiratban *kulturális tevékenységre serkentő*, vagy az *erkölcsnormák tisztázásához* használható *tényanyagot*. Az egyik tervezett heti cél: „Olvasni jó!” A tanulás, magatartás eredményeinek, hiányosságainak és a múlt heti cél megvalósításának megbeszélése után *Szabó Lőrinc: Könyvek között* című versét olvastam fel.

A vers teljes elolvasása és megbeszélése után elmondták a gyermekek egyéni élményeiket is a könyvekkel kapcsolatban és megfogalmazták a következő heti célkitűzést: „Olvasni jó!”

Máskor a gyermekek mondanak a Kincskeresőből irodalmi példát. Napi tervünk egyik rovata a „megfigyelő értékelés”, melyben többek között a gyermekek egész heti tevékenységével kapcsolatos feljegyzéseket is vezetni kell. Ha ez tartalmas, nagy segítséget nyújt a nevelőnek. Az egyik héten probléma volt a játék során tanúsított magatartással (ezt feljegyeztem magamnak). Hétfőn a heti értékelés alkalmával úgy irányítottam a beszélgetést, hogy ez a probléma felszínre kerüljön. Az egyik gyermek így fogalmazott: „Béni is majdnem úgy játszott, mint Jóska a könyvben!” (Korábban olvastuk Csukás István: Itt a kezem nem disznóláb című könyvének Játsszani is komolyan lehet című részletét.) A miért kérdés után így folytatta: „Rudival akart együtt lenni, pedig akkor erősebbek lettek volna, mint a másik csapat, mindig ő akart gölt rúgni s mikor veszésre fordult az eredmény – kiállt a játékból.” A gyermekek a következő heti célkitűzést így fogalmazták meg: „Úgy játszom, hogy más is jól érezze magát!” A magatartási problémák megbeszéléséhez egyébként Janikovszky Éva: Az úgy volt című sorozata is kiválóan alkalmas.

Manuális tevékenység

A manuális tevékenység is összekapcsolható kulturális neveléssel. A gyermekek nagyon szeretik ezt a foglalkozást. Sok-sok munkadarab összegyűlt már az évek során. Ezek között van az albumsorozatunk („Lenin”, „Petőfi”, „Rákóczi”, „A gyermekek élete régen és ma”, az „Ismerd meg hazádat”-sorozat hat darabja, „Montreal: 1976” stb.) Községünk hatalmas parkjában egy kastély helyezkedik el, mely 1945 előtt Gróf Desseffy Aurél birtokában volt. Régen ebbe a parkba a falu gyermekei nem léphettek be, kapuit véredek őrizték. Ma a parkban levő kastély adott helyet napközinknek. Mikor „A gyermekek élete régen és ma” című albumot készítettük, és összehasonlítottuk a múltat a jelenel, *párbuzamot vontunk* a park birtokbavétele, a kastély előtt boldogan játszó gyermekek (ezt le is rajzolták és beragasztottuk az albumba) és Krúdy Gyula: Szegény gyermekek a szigeten (Kincskereső közölte) című elbeszélés között, természetesen kitérve arra is, hogy Krúdy írása 1919-ben játszódott.

Az *állandó rovatok* (Könyvek között, Édes anyanyelvünk stb.) *két oldalán levő figurák* ötletek, egyszerűek, egy alsós gyermek is könnyedén le tudja rajzolni. Ritmikus változtatással használjuk már *diszítőelemként* órarendkészítéshez. A népművészet megismerése és megszerettetése is nagyon

fontos láncszemét képezi a kulturális nevelésnek, ezzel párhuzamosan esztétikai ízlésük kialakításának és fejlesztésének kiváló eszköze. A Kincskereső Néphagyomány – Népművészet című rovata ehhez a munkához is segítséget nyújt. A versekhez kapcsolódó egyszerűbb *népművészeti elemek mintáit másolják* rajzolásához, batikoláshoz, papirkivágáshoz.

Kulturális foglalkozás

Valóságos kincsebányója a nevelő által irányított kulturális foglalkozásoknak, melyek során az irodalom, ének-zene, képzőművészet, filmművészet, népművészet stb. területén az iskolában szerzett ismereteket kell elmélyíteni, kiegyenlíteni, illetve szintetizálni, valamint esztétikai élményeket nyújtani.

Általános szempontom az éves szintű és napokra lebontott munkám során, hogy *ne ugyanazt, vagy ne ugyanolyan módszerrel, mint az órán!* Amikor az iskolában Zelk Zoltán: Anyu, végy egy hegyet nekem című költeményét tanulták – én a napköziben Egy falusi futballpályán című versével ismerttettem meg őket, vagy Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön című regényét vetélkedő formában mélyítettük el. *A kulturális foglalkozások témája kapcsolódjon a tananyaghoz, de nem zárja ki azt, hogy ettől eltérőt nem lehet választani.* Az úttörőprogramok, az évfordulók kapcsán más témájú anyagot is választhatunk. Fontos szempont az is, hogy a *gyermekek érdeklődési körét megismerve alkalmazkodjunk kívánságaikhoz.* A folyóiratot (nekem is jár) amikor megjelenik, *azonnal elolvasom*, hogy kiválasszam belőle a megfelelőt, *mielőtt a kezükbe adom*, hiszen napközis tanulóim 9–10 évesek, és ha a téma vagy a nyelvezet érthetetlen számukra, nem felel meg az életkori sajátosságaiknak, nem érem el a célotmat. Fel kell készülnöm különböző kérdésekre is. Pl.: Ki volt Herman Ottó? (Az iskolában nem hallanak róla, de a folyóirat közölte írását.) Ezt a kérdést vagy megválaszolom, vagy *kutatásra serkentem az érdeklődő tanulót:* „Menj át a könyvtárba, és keresd ki a lexikonból!” (A községi könyvtár is a kastély épületében van.) A rejtvények is alkalmat nyújtanak ilyen jellegű tevékenységre.

Míg nem ismertem a Kincskeresőt, a mit és hogyan kérdés állandóan foglalkoztatott. Mióta ismerem és használom, problémáim nagyrésze megoldást nyert, hiszen a foglalkozások tartalmát és módszereit szinte készen nyújtja számomra. Ezek a következők:

1. *Írók, költők életrajza.* Birtokomban van a harmadik és negyedik osztályos nevelők központi tanmenete, mely nagyon sok segítséget nyújt ahhoz, hogy az iskolai tananyag és a nevelő által irányított kulturális foglalkozások témái között megfelelő szinkront teremtsenek. Így ugyanabban az időben foglalkozhatunk a napköziben is egy-egy íróval, költővel, mint az iskolában. Az olvasás-órákon az életrajzok ismertetésére kevés idő jut, éppen ezért fontos feladatommak tartom, hogy ezt a napköziben pótoljam, hiszen érdekli a gyermekeket, hogy az olvasmányaik, a tanult versek írói, költői hol töltötték gyermekkorukat, milyen volt az a környezet, melyben éltek, mi készítette őket írásra. Az ilyen jellegű kulturális foglalkozásokhoz való felkészüléshez az Írók–képek című könyv anyagát nagyszerűen kiegészíthetem a Kincskeresőben közölt riportok (a legújabb vagy készülőfélben levő művekről is tudomást szerezhetünk), az Irodalmi séták, a Testvérműsák anyagából merített mondanivalókkal. Pl.: A Kincskereső Nemes Nagy Ágnesnél, Egy falu, mely csupa lány, Jókai, a festő. A gyermekek nagyon közlékenyek. Az iskolai nevelők meglepődve tapasztalják ilyenkor, hogy a gyermekeknek mennyi mondanivalójuk van azon felül is, amit az iskolában hallottak.

2. *Irodalmi mű, vagy dal teljes bemutatása.* Például: József Attila: Mikor az utcán átment a kedves című verse, Jókai: Előörs című elbeszélése. A bemutatás után megbeszélés következik, ha rövidebb a vers megtanulják szavalni, a dalt pedig énekelni.

Az életrajz kapcsán mindig a mű is, a mű kapcsán az életrajzi vonatkozás is szöbakerül.

3. *Irodalmi művek olvasása folytatásokban.* Ez a forma nagyon izgalmas, érdekfeszítő számukra, sóvárogva várják a következő részt. A felolvasást a nevelő végzi, de jutalomként olvashatja egy szépen olvasó gyermek is. Ilyen volt Tóth Béla: Török malom című sorozata, melyet folytatásokban közölt a Kincskereső. Itt is a felolvasást megbeszélés követi, mely a következő kérdéssel zárul. Hogyan folytatnád a történetet? Újabb résznél összetettük „fantáziájuk születtjét” a valóságos cselekménnyel.

4. *Irodalmi művekből részletek olvasása az érdeklődés felkeltésére.* A felolvasás célja: ösztönözni a mű teljes elolvasására. Pl.: Török Sándor: Az állatkertben. (Részlet a Kőköjszi és Bobojsza újabb kalandjai című regényből.)

5. *Könyvismertetések.* Célja, hogy felhívjam a figyelmet az újonnan megjelent olvasmányra, tájékoztassam őket tartalmukról, ösztönözzem a gyermekeket a mű elolvasására. Pl.: Tatay Sándor: Meglepetéscímű könyve. (Egy kislány története, aki mindent látni és tudni akar.) Különösen érdekelte őket, mert korábban már folytatásokban olvastuk az írónak a Puskák és galambok című ifjúsági regényét.

6. *Történelmi korszakkal kapcsolatos könyvajánlások.* Széles körű választási lehetőséget nyújt a gyermekek számára. Pl.: A Könyvek között című rovatban: „Szétszórt máglyáink míg ki nem huny-

nak” címmel. A folyóirat – mely ezt közölte – megjelenése előtt Rákóczi vetélkedőre készültünk, és folytatásokban olvastuk Szántó György: Esze Tamás talpasai című ifjúsági regényét. A gyermekek örömjongással fogadták, hogy ez a könyv is szerepelt a Trencsényi László által javasolt irodalmi művek között.

7. *Ismeretterjesztés irodalmi élménnyel.* Az Irodalmi séták című rovat bő anyagot szolgáltat hozzá. (Az Ismerd meg hazádat című albumok készítéséhez is segítséget nyújtott.) Segíti a topográfiai ismeretek gyakorlását (megkeressük a térképen a várost), ösztönzést nyújt kirándulásra, segítséget ad a kirándulásra való felkészüléshez. Pl.: „... itt leled Vitéz Mihályt is!”, vagy Sárospatak az irodalomban, az irodalom Sárospatakon. (Különösen hálás vagyok ezért az írásért, mert felolvasása közben hozzáfűzhettem diákkorom élményeit is, hiszen Sárospatakon végeztem a gimnáziumot és a tanítóképzőt, a cikkíró Dobay Bélát pedig személyesen ismertem.)

8. *Filmszínházban, tv-ben látottak megbeszélése, értékelése.* A napközis nevelő hívja fel a figyelmet a tv, a filmszínház gyermekeknek szóló adásaira! Megfordítva is érvényes. Gondot fordítson a tv-ben, filmszínházban látottak megbeszélése, értékelése, kibővítésére. A Vitéz László, Bubó és a János vitéz című alkotások megbeszélésekor „pluszt” nyújthattam a Testvérműzsből szerzett ismeretekkel. (Pl.: Nekem is új volt, hogyan készül a rajzfilm.)

Az eddig felsorolt módszerekben a vezető szerep a nevelőé (elmondja, vagy felolvassa, magyarázatot fűz hozzá, irányítja a megbeszélést), a gyermekeknek elsősorban (de nem kizárólag) a befogadó, műélvező szerep jut. (Csak azokról a formákról szoltam, amelyeket szinte készen nyújt a folyóirat.) A további formákban a gyermekeknek reprodukáló, alkotó szerep jut. Itt a nevelő szintén irányít, de a gyermek aktívabban dolgozik.

9. *A kulturális foglalkozásokon megismert mese, történet előadása, elszavalása, a dal éneklése.* Az előadást a bírálati szempontok közlése előzi meg és követi a gyermekek és a nevelő értékelése.

10. *Mesék, elbeszélések, versek, dalok dramatiszálása.* A mesét, a verset, a dalt eljátsszák. Az előzőhöz hasonlóan kell végezni.

11. *A megismert történetekhez, versekhez, dalokhoz rajzos illusztráció készítése.* Vagy másolja a Kincskereső illusztrációját, vagy fantáziáját működtetve készít újat. A munkát értékelés követi, a legsikerültebb munkákból házi kiállítást készítünk.

12. *Történet, vers, dal, rajz, képgyűjtemények készítése.* Nem írtam külön példákat, mert mindig az a legjobb, ha a reprodukciót alkotó változatokat a műélvezőhöz kapcsoljuk. Pl.: A Bubót a gyermekek a tv-ben megnézték, a napköziben megbeszéltük, utána megtanultuk a dalt énekelni (a dal szövegét közölte a Kincskereső is) és elkészítettük a Bubó-figurák láncát.

13. *Versengések, vetélkedők.* A gyermek szívesen méri össze szellemi teljesítőképességét, tudását társaival. Minél maradandóbb élményeket nyújtottunk számukra a befogadó, alkotó változatok során, annál jobb eredmények születnek. Aktivizáló, önművelést serkentő hatásuk igen nagy. Sok változatát kipróbáltam, anyagát a Kincskereső biztosította. Ezek közül felsorolok néhányat:

a) Szavaló, prózamondó, éneklési verseny a Kincskeresőből megismert versekből, prózákból, dalokból és ezek illusztrációiból.

b) Ki tud többet? Ki tud több Kincskeresőből megismert költőt, író (műveikkel együtt), dalt felsorolni?

c) Mit tudsz róla? Író, költő arcképét felmutatom. Kérdésem a következő: – Kit ábrázol a kép? További kérdések: Mit tudsz az életéről elmondani? Mi a címe annak a versnek, prózának, amiből részletet olvasok fel? Folytasd a történetet! Melyik műve illusztrációját látod? Sorold fel az író, költő általad ismert összes műveit! A versengés történhet egyének vagy csoportok között.

d) Ugyanez történhet több íróval, költővel kapcsolatban is. Napokkal előre közlöm a verseny témájául szolgáló írók, költők nevét. Ilyenkor a gyermekek böngészik a folyóiratot és „kutatnak” a könyvtárban.

14. *Sokirányú tevékenységsorozattal felkészülés ünnepélyes megemlékezésre.* Így készültünk fel a Rákóczi-évforduló megünneplésére (a Kincskeresőben található anyagot is felhasználtuk).

a) Rákóczival és a kuruc korról kapcsolatos képek, reprodukciók, újságcikkek, irodalmi alkotások és dalok gyűjtése.

b) Rákóczi-album készítése.

c) Rákóczi életének megismerése (a Kincskeresőből olvastuk Mocsár Gábor: A fejedelem gyermekora című írását).

d) Ifjúsági regény olvasása a kuruc korról folytatásokban (Szántó György: Esze Tamás talpasai).

e) Zenehallgatás: Berlioz: Rákóczi-induló.

f) Versek, dalok bemutatása, tanulása. (Megjártam a hadak útját, Csinom Palkó stb.)

g) A sorozat záróakkordja: Rákóczi születése 300. évfordulójának megünneplése vetélkedővel.

Szabad idő s tevékenység

Ha a nevelő által irányított korábbi foglalkozások tartalmasak voltak, és a gyermekeknek maradandó élményeket nyújtottunk, szabad idejükben is szívesen választják az ott megismert lehetőségeket. A gyermek itt maga dönti el, hogy olvas, rajzol, rejtvényt fejt, tévét néz, rádiózik, zenét hallgat, olvasónaplót készít, őrsi naplóba aktuális verset keres, kedvtelésből verset tanul, előad, dramatizál, kézimunkázik, megbeszéli olvasmányait társaival, vagy nevelőjével játszik stb. Ha a gyermek tétovázik, ötletekkel segíti a nevelő. A Kincskereső itt is jelen van.

Így érzük el, hogy a tartalmas időtöltés szokásukká váljon, a gyermekek sokoldalú, színes egyéniséggé fejlődjenek.

A kulturális nevelés minden mozzanatában szeretném elérni, hogy tanulóim jól érezzék magukat a napközi otthonban, a napközi otthoni nevelés a családi otthonban is éreztesse hatását, személyiségük sokoldalú fejlesztésével színes, örömteli gyermekkort biztosítsak számukra, hogy boldog gyermekekből, boldog felnőttekké váljanak.

Azon fáradozom, hogy a „Szívemben élt, ami tetszett” tartalmát magukévá tegyék, a szellemi kincsek keresése belső igényük legyen, nemcsak most, később is, s ha ez sikerül, akkor elértem célomat.

MOLNÁR JÁNOSNÉ

Veszprém

Komplex esztétikai nevelés irodalomórán

Pedagógiai szempontból alapvetően fontos, hogy a nevelő-oktató munka segítse elő a világ jelenségeinek esztétikai elsajátítását az élet minden területén, de különösen a leglényegesebbeken: a magatartásban, a művészetekben és a természetben egyaránt.

Az iskolai élet minden területén lehetőség van az esztétikummal való találkozásra. Ennek a lehetőségnek a ki nem aknazása súlyos hiba lenne. Már a legkisebb korban meg kell kezdeni ezen a téren is a személyiség formálását, képessé kell tenni az esztétikum befogadására. Alapokat kell adnunk, hogy majd felnőttkorban is meg tudja érteni az „esztétikai üzenetet”. Segíteniünk kell, hogy a „rácsodálkozástól” eljusson a mű megértéséig, a műélvezetig. Ismereteket kell adnunk; hogyan kell egy műalkotást megérteni és a benne levő szépet felismerni. „A megértés elvezeti az egyént az esztétikum ösztönös felfedezésétől annak tudatos kereséséig. Az esztétikumnak az intellektuális megismerési folyamat nyomán vagy azzal párhuzamosan történő befogadása azt eredményezi, hogy a visszatükröződött valóságnak több oldala és összefüggése tárul fel az ember előtt; ez a tény pedig gazdagabb élménylehetőséget rejt magában.”

A művészi alkotásokkal való bensőséges találkozások szervezeti formája a különböző művészetekkel foglalkozó tantárgyak órái. A szó művészete az irodalom. Az irodalmi alkotások elemzése során az objektív valósággal ismerkednek meg, mégpedig esztétikai úton, de mély érzelmi ráhatással. Hogy az élmény minél erősebb s maradandóbb legyen, az irodalomórát – a művészetek testvérisége okán – képzőművészeti és zenei alkotásokkal színesítjük. Ez nem öncélú hangulatteremtés, a művészeti ágak erőszakolt összekapcsolása, hanem az esztétikai nevelés érdekében élünk azzal a lehetőséggel, melyet a többi esztétikai értékű tárgyvaló kapcsolat kínál. Ugyanakkor lehetőséget adunk, hogy tanítványaink az adott kor művészeti vetületével megismerkedjenek,